

İRS COP29

Yeşil STAFET

COP29
Baku
Azerbaijan

Bu Kasım ayında, dünyanın yaklaşık iki yüz ülkesinden temsilciler, gezegenimizin doğal ortamını korumaya yönelik tedbirleri tartışmak üzere Azerbaycan'ın başkentinde bir araya geldi. Bayrağı Dubai'den devralan COP29, tüm toplantı katılımcılarının bu önemli süreçte bir an önce sonuç alma konusundaki kararlılığını her açıdan ortaya koydu.

Dünya İçin "H" Saati

Dünya bugün küresel bir doğal kriz tehdidiyle karşı karşıyadır. Üstelik insanlığın yok olmasına bile yol açabilecek kadar tehlikelidir. Paradoks, bunun tam olarak insan eylemlerinden kaynaklanmasıdır. Daha doğrusu, modern endüstriyel uygarlığın atmosferin durumu, Dünya Okyanusu, kriosfer ve biyosfer üzerindeki olumsuz etkisi.

Antropojenik iklim değişikliğinin hâlihazırda dünyanın tüm bölgelerinde aşırı hava olaylarına neden olduğuna dair gerekçeli bir görüş mevcuttur. Gezegendeki sıcaklık gün geçtikçe artıyor. Bilim insanları, son on yılın (2011-2020) Dünya tarihindeki "en sıcak" dönem olduğunu söylüyor. Atmosferdeki sera gazı yoğunlaşmasının artmasıyla birlikte anormal sıcaklık dönemleri artıyor, geniş alanları saran yangınlar meydana geliyor ve yıkıcı fırtına, kasırga ve tayfunların yoğunluğu ve sıklığı artıyor. Bazı bölgelerde su kıtlığı yaşanmakta, kuraklık kum ve toz fırtınalarına yol açmaktadır. Çöller verimli toprakları tüketiyor, buzullar eriyor, Dünya Okyanusunun seviyesinin yükselmesine neden oluyor.

Bu durum kaçınılmaz olarak pek çok hayvan, kuş, böcek ve bitki türünün yok olmasına ve bunların yerini daha saldırgan organizmaların almasına yol açmaktadır. Gerçeğin ötesindeki tehditler arasında tarım arazilerinin azalması ve deniz kaynaklarının tükenmesi yer alıyor; bu da gıda kıtlığı sorununu daha da vahim hale getirecek ve dezavantajlı bölgelerden kitlesel yer değiştirmeye neden olacak ve bu da sosyal, ekonomik ve askeri çatışmalar gibi sonuçlar doğuracaktır.

Çevrecilerden ilk endişe sinyalleri geçen yüzyılın ortalarında geldi. Ve onların duyulmadığı söylenemez. Bazı ülkelerde suyun, ormanların ve atmosferin kirlenmesine karşı yasalar çıkarıldı ve biyosferin yeniden canlandırılması için çalışmalar yapıldı. Ancak bu eylemler diğer devletlerle koordineli olmayıp, ortak bir program mevcut değildi. Gezegenin sağlığına ilişkin gelecekteki anlaşmaların temelini oluşturan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi yalnız 1992 Dünya Zirvesi'nde kabul edildi. Zirveyi takip eden uluslararası forumlar, 2015 yılında 196 ülke ve AB tarafından Paris Anlaşması'nın imzalanmasına yol açtı; bu anlaşmanın amaçlarından biri, ülkelerin iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamasına yardımcı ol-

mak için yeterli finansmanı harekete geçirmektir. Ve yine de, çevresel faaliyetlerdeki başarılarla rağmen, hala yapılması gereken işin ölçeği o kadar muazzamdı ki, bunlarla ancak tüm ülkelerin, şehirlerin, finansal kuruluşların, işletmelerin ve aslında gezegenin tüm nüfusunun kolektif eylemiyle baş etmek mümkündür.

Söz Azerbaycan'da

Azerbaycan'ın COP 29'a ev sahipliği yapması için alınan karar oldukça mantıklıydı. Bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren çevre sorunları Azerbaycan Cumhuriyeti hükümetinin ilgi odağı olmuştur. Ülke göz önünde değişiyor, yalnızca ekonomik ve sosyal alanda değil, aynı zamanda çevre standartlarını da aktif olarak uygulayarak en yüksek gelişme oranlarını gösteriyordu.

Her şeyden önce bu "yeşil enerji" ile ilgiliydi. Onun Azerbaycan'daki potansiyeli 27 bin MW'ı aşıyor. Bu, yalnızca ülke ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda ihracatı için de koşullar yaratacak olan yıllık 50 milyar kWh elektrik elde edileceğini garantilemektedir. Doğanın sağladığı tüm olanakları dikkate alırsak, Azerbaycan'da yenilenebilir enerji kaynaklarının

ana payı güneşten - 23.000 MW, rüzgardan - 3.000 MW, jeotermal kaynaklardan - 800 MW, küçük nehirlerdeki hidroelektrik santrallerden - 520 MW gelmektedir.

Bugün Azerbaycan'da yeni hidroelektrik santraller, güneş ve rüzgâr enerjisiyle çalışan santraller yapılmaktadır. Özellikle Ermeni işgalinden kurtarılan Karabağ ve Doğu Zengezur'da çok sayıda hidroelektrik santrali devreye girmiştir.

Azerbaycan'da 2014 yılında yenilenebilir enerji kaynaklarından çalışan tüm santraller 1.480 milyon kWh elektrik üretmiştir. Sekiz yıl sonra, 2022'de yenilenebilir enerji üretimi 1.945 milyar kWh'ye ulaşmıştır. Karabağ ve Doğu Zengezur'da 226 MW kapasiteli hidroelektrik santraller devreye alındı. 2024 yılı sonunda kapasiteleri 270 MW'a, önümüzdeki iki ila üç yıl içinde ise 500 MW'a ulaşacaktır. 20 Ekim 2023'te 550 hektarlık bir alanı kaplamakta olan Karadağ güneş enerjisi santrali işletmeye açıldı. Santralde yılda 500 milyon kWh üretim kapasitesine sahip 500 binin üzerinde güneş paneli bulunuyor. Devletin çabaları sayesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının Azerbaycan'ın enerji dengesindeki payı yüzde 17'ye yaklaşıyor. 2026 yılı sonuna kadar çok sayıda güneş

ve rüzgâr santralinin daha devreye alınması planlanıyor.

Azerbaycan Cumhuriyeti, iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası işbirliğinin aktif bir katılımcısı olarak, küresel iklim hedeflerine uygun şekilde sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik faaliyetlerde en iddialı hedefleri belirlemeye çalışmaktadır. Karabağ ve Doğu Zengezur toprakları 2050 yılına kadar sıfır emisyonlu bölgelere dönüştürülecek. COP29'un Bakü'de yapılmasına ilişkin toplantıda konuşan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev şu sözü verdi: "Bir petrol ve gaz ülkesi olarak Azerbaycan bu alanda kendini kanıtlayacak ve dünyadaki herkes gündemimizin "yeşil" enerji ile ilgili olduğunu bir kez daha görecek. "Yeşil" enerji çeşitlerinin yaratılması ve "yeşil" enerjinin dünya pazarlarına taşınması şu anda enerji politikamızın önceliklerinden biridir. Gerçek budur ve bunu tüm dünya bir kez daha görecek."

Hızlı Başlangıç

Azerbaycan'ın tarihi ölçeğinde, ülkenin bağımsızlığını kazanmasından bu yana geçen süre - otuz yıldan biraz fazla - o kadar da uzun değil. Ancak daha da çarpıcı olan, çevrenin korunması da dâhil olmak üzere tüm

alanlardaki dönüşümlerin hacmidir. Azerbaycan'ın devletin oluşumunun ilk yıllarında Sovyetler Birliği'nden miras kalan ciddi çevre sorunlarıyla karşı karşıya olduğu da bir sır değil.

Doğal kaynakların yaygın kullanımı, SSCB'nin varlığının son yıllarına eşlik eden ekonominin çöküşü, madenlerin açgözlülükle çıkarıldığı, nehirlerin kirlendiği, ormanların kesildiği Azerbaycan topraklarının beşte birinin Ermenistan tarafından işgal edilmesi, doksanlı yılların başında çevrenin durumunda birçok olumsuz süreci tetikledi.

Ancak Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ve Cumhurbaşkanı İlham Aliyev gibi liderlerin siyasi iradesi durumu kökten değiştirdi. Daha iyiye doğru meydana gelen değişiklikler, BM Avrupa Ekonomik Komisyonu tarafından 2011 yılında hazırlanan Azerbaycan'daki ikinci Çevresel Performans İncelemesinde kaydedilmişti. Cumhurbaşkanlığı kararname ve emirleri yayımlanmış, uluslararası standartlara uygun yasalar çıkarılmış, doğanın ye-

nilenmesi ve korunmasına yönelik devlet programları hazırlanmıştı. Ortak eylemlerin önemini bilincinde olan Azerbaycan, çevrenin korunmasına ilişkin ülkeyle ilgili tüm uluslararası sözleşmelere katılmıştır.

En büyük dikkat Hazar Denizi'nin su ortamının durumuna gösterilmişti. Kıta sahanlığında yoğun petrol ve gaz üretimi, geçen yüzyılın sonuna gelindiğinde Hazar Denizi'nin kirlenmesi sorununun ve birçok biyolojik türün yok olmasının ciddileşmesine yol açtı. Azerbaycan bu sorunu çözmek için Hazar Denizi'nin çevre güvenliğini sağlamaya yönelik bir devlet programını kabul etti. Acil durumda petrol sızıntısını önlemek amacıyla açık denizdeki petrol üretim platformlarına ekipmanlar yerleştirildi, endüstriyel atıkların denize boşaltılması durduruldu ve nadir balık türlerinin avlanması yasaklandı. Ve 2003 yılında Tahran'da, Azerbaycan, İran, Rusya, Kazakistan ve Türkmenistan arasında "Hazar Denizi Deniz Çevresinin Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi" imzalandı. Bu belge, yalnızca Hazar çevresinin olası kirlilik

kaynaklarından korunmasını değil, aynı zamanda Hazar Denizi'nin deniz ortamının korunmasını, onarılmasını da amaçlamaktadır.

Ülkede, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan enerji santrallerinin aktif tasarımı ve inşaat başlatıldı. Azerbaycan'ın güneydoğusundaki Bilesuvar bölgesinde 445 MW kapasiteli güneş enerjisi santrali inşa edilecek, ülkenin güneyinde Neftçala bölgesinde 315 MW kapasiteli Güneş Enerjisi Santrali ve Abşeron ve Karadağ bölgeleri sınırındaki Abşeron Yarımadası'nda 240 MW'lık bir kapasiteye sahip rüzgâr enerjisi santrali kurulacak. 2025 yılında 240 MW kapasiteli Hızı-Abşeron rüzgâr enerjisi santrali faaliyete geçecek. Karabağ, Doğu Zengezur ve Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti gibi bölgeler "yeşil enerji" bölgesi ilan edilmiştir.

14 Şubat 2021'de devlet başkanı, Ermeni işgalinden kurtarılan topraklarda Hekeri Nehri üzerinde 8 megavat kapasiteli ilk hidroelektrik santralinin açılışını gerçekleştirdi. Ve şimdi orada toplam 226 MW kapasiteli

hidroelektrik santrallerin basamakları çalışıyor. En büyük potansiyele, Aras Nehri üzerinde İran İslam Cumhuriyeti ile birlikte inşa edilen iki güçlü hidroelektrik santrali olan Hudaferin ve Kız Kalesi sahip olacaktır. Azerbaycan tarafı onlardan 140 MW'lık üretim kapasitesi elde edecek. 2027 yılına kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'nin enerji sektöründe yenilenebilir kaynakların payı yüzde 17'den yüzde 33'e çıkacak.

Büyük ölçekli çevresel yeniden yapılanmanın açıklayıcı bir örneği, petrokimya endüstrisi işletmelerinin yoğunlaştığı bir Bakü bölgesi olan Kara Şehir'in yeniden inşası oldu. Bakü Beyaz Şehir projesine ilişkin çalışmalar Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Kararnamesi ile başlatıldı. 24 Aralık 2011 tarihinde Bakü'de Beyaz Şehir'in temel atma töreni düzenlendi.

Çalışmalar 1.650 hektarlık geniş bir alanda gerçekleştirildi. Çalışmalar tamamlandıktan sonra başkentin yeni bölgesinin 280 bin sakini barındırması öngörülüyordu. Ancak inşaata başlamadan önce tüm sanayi tesislerinin sökülmesi, sanayi atıklarının ortadan kaldırılması, yağla ıslanmış toprak tabakasının temizlenmesi ve yüzlerce ton verimli toprağın alana getirilmesi gerekiyordu. Bu yüzyılın üçüncü on yılının başında Beyaz Şehir mahallelerinin çoğu tamamlanmış oldu. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in şunu söylemekte tam haklıydı: "Kara Şehir'in tasfiye edilmesi ve onun yerine çevre dostu bir Beyaz Şehir'in yaratılması bizim bir sonraki tarihi başarımızdır."

Karabağ'ın Yeni Yüzü

Azerbaycan'ın çözmesi gereken çevre sorunları arasında ilk sıralarda Ermenistan'ın Karabağ ve Doğu Zengezur'u işgalinin sonuçları yer alıyor. Vatan Savaşı üzerinden dört yıl geçmesine rağmen Azerbaycanlıların toplu olarak evlerine dönmesi henüz mümkün değil. Bir zamanlar gelişen diyarın geniş alanları cansız bir çöle dönüşmüştür. İşgalciler evleri ve şehirleri yerle bir etmiş, okulları ve hastaneleri hurdaya çıkarmış, yolları tahrip etmiş, fabrikalardan Ermenistan'a ekipmanlar taşımış, ormanları kesmiş nehirleri kimyasal atıklarla zehirlenmiş, yağmacı madencilik yürütmüş, sarayları, tapınakları ve camileri yıkmıştır. Karabağ ve Doğu Zengezur toprakları sadece harap edilmekle sınırlı kalmamış, evlerine tekrar girmek isteyenler için ölümcül derecede tehlikeli hale getirilmiştir. İşgalciler bu topraklara yaklaşık bir buçuk milyon mayın yerleştirmiştir.

Bu mayınları temizlemek amacıyla istihkâmcılar, yolları döşeyen, elektrik hatları çeken ve su boruları döşeyenlerin önünde yürüdü. Ve kilometrelerce otoyollar

uzatıldı, nehirlerin üzerine köprüler atıldı, dağlarda tüneller açıldı. Karabağ ve Doğu Zengezur'da toplam 39 tünel ve 90 yeni köprü yapılması öngörülüyor. Bunlardan bir çoğu artık faaliyet göstermektedir. Kurtarılan bölgede 3.138,5 km otoyol inşa edilecek.

Bölgenin ciddi anlamda elektrik enerjisine ihtiyacı vardı. Öncelikle hidroelektrik santralinin yapımı planlandı. Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, "Karabağ bölgesi yeşil enerji bölgesi olarak tüm dünyaya örnek olacak" sözünü verdi. Artık 2022 yılı sonu itibarıyla Karabağ ve Doğu Zengezur'a tamamen elektrikle temin edildi.

İşgalden kurtarılan bölgelere dört uluslararası havaalanı hizmet verecek. Hâlihazırda faaliyet gösteren Fuzuli ve Zengilan havaalanlarına, 2025 yılında açılması planlanan Laçın ve yeniden inşa edilen Hocalı havaalanı da katılacak.

Altyapının oluşturulmasının ardından şehirlerin yeniden yapılanması çalışmaları başlatıldı. Mayıs 2021 sonunda, gazetecilerin "21. yüzyılın Hiroşiması" olarak adlandırdığı Ağdam'da ilk çok katlı konut binasının ve 960 öğrenci kapasiteli okulun temelleri atıldı. Daha sonra çalışmalar diğer şehirlerde de başlatıldı. Birkaç ay sonra Karabağ'ın her yerinde konutlar inşa edilmeye başlandı, parklar ve meydanlar düzenlendi, oteller ve alışveriş merkezleri, müzeler ve sanat galerileri inşa edildi, geleceğin sanayi kuruluşlarının yerleri işaretlendi.

Çevre standartlarına sıkı bir şekilde bağlı kalarak tarımın yeniden canlanması için çalışmalar başlatıldı. Pilot proje, Zengilan ilçesine bağlı Ağalı-II köyünün inşası oldu. 900 yeni yerleşimci için 200 ayrı kır evi, bir okul, bir anaokulu ve bir sağlık ocağı inşa edildi. Yalnızca hava durumunu değil aynı zamanda bitki hastalıklarını da izleyen iklim istasyonları ve zararlı böceklerin ortaya çıkışına tepki veren sistemler "akıllı tarımsal üretime" yardımcı olacaktır. Tarlaların sulanmasını yapay zekâ denetleyecektir.

Ağalı-II'nin başarılı bir şekilde uygulanması, "akıllı köylerin" devasa inşaatına başlamayı mümkün kıldı. Şimdi bu köyler Karabağ'ın her yerinde ve Doğu Zengezur'da yapılmaktadır. Aynı zamanda köylere ve işletmelere "yeşil enerji" sağlaması gereken endüstriyel ve tarımsal üretim, küçük hidro ve güneş enerjisi santralleri inşa ediliyor. Aynı zamanda köylere ve işletmelere "yeşil enerji" sağlamasını gerektiren endüstriyel ve tarımsal üretim, küçük hidrolik ve güneş enerjisi santralleri inşa ediliyor.

Aynı derecede önemli bir konu da kurtarılan bölgenin sulama altyapısının yenilenmesiydi. Artık 2021'de dokuz rezervuarın onarımı için geniş çaplı çalışmalar

başlatıldı. Bunlardan en büyüğü Laçın bölgesindeki “Hekeriçay” olacak. O, kapasitesi 90 milyon metreküp olmakla yedi bölgeye mükemmel içme suyu sağlayacaktır.

Yeşil Kaynak

Azerbaycan coğrafi özelliklerinden dolayı muazzam bir doğal potansiyele sahiptir. Gezegenimizde bulunan 11 ana iklim kuşağından 9’u Azerbaycan’da mevcuttur. Kafkasya’da yaygın olan toplam bitki sayısının mutlak çoğunluğu Azerbaycan’da bulunmaktadır. Bu yaklaşık 4.500 tür anlamına gelir ve bunların yaklaşık 240’i endemiktir. Ülkenin faunası 25 bin fauna türüyle temsil edilmektedir.

Ülkede, çoğu kalite ve kimyasal bileşim açısından ünlü yabancı kaplıcalardan üstün olan iki yüze kadar maden suyu grubu bulunmaktadır. Türlerin biyolojik çeşitliliğinin korunması ve yenilenmesi, ekoturizmin geliştirilmesi, doğaya karşı duyarlı bir tutumun oluşturulması, ülkenin eşsiz doğal komplekslerinin alanlarında aktif araştırma faaliyetleri - bunlar Azerbaycan’da oluşturulan çevre koruma bölgeleri sisteminin ana hedefleridir. Faaliyetleri, 1999 yılında kabul edilen “Yaban Hayatı Hakkında” ve “Çevrenin Korunması Hakkında” kanunlarla düzenlenmektedir.

Azerbaycan Cumhuriyeti’nin özel korunan doğal alanları listesinde 10 milli park, 10 milli orman, 24 avlan-

manın yasak olduğu doğal park ve 44 tabiat anıtı bulunmaktadır. Ayrıca 37 jeolojik ve paleontolojik mekan ile 15 bin hektar endemik orman plantasyonu tahsis edilmiştir. Özel koruma altındaki arazilerin toplam alanı 893.000 hektardır. Ayrıca doğal rezervlerin alanı yıldan yıla artmaktadır.

Azerbaycan, doğal kaynakların korunmasının ulusal öneme sahip olduğu ülkeler arasında haklı yerini almaktadır. Bu nedenle Ermenistan’ın işgal ettiği toprakların kurtarılmasının hemen ardından Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, işgalcilerin kestiği ormanları yeniden canlandırılması için talimat verdi. Bu talimat doğrultusunda ilk adım, Cebrail bölgesinde “Azerbaycan-Türk Uluslararası Ormanlık Eğitim Merkezi”, “Akıllı Fidanlık” ve “Dostluk Ormanı” kompleksinin oluşturulması yönünde oldu. Proje Ekim 2022’de başladı. Burada her yıl 2 milyon fidan yetiştirilerek orman oluşturulacak. Aynı zamanda bölgeye Azerbaycan’ın milli parklarından yabani hayvanlar ve kuşlar getirildi. 2022-2023 yılları arasında onlarca ceylan, yaban keçisi ve Dağıstan yaban öküzü yeniden yerleştirildi. Çeşitli balık türlerinin yavruları nehirlere ve göllere bırakıldı.

Sadece Birlikte!

Her ulus kendi yolunu seçer, ancak tüm bu yollar aynı yöne, sonuçta herkes için aynı olan hedeflere - barış, ilerleme, özgürlük ve refah - doğru gider. Ancak buradaki

paradoks, bunların ancak herkesin birlikte başarılabilir. Farklı kıtalarda yaşasak da birbirimize çok bağımlıyız.

Üstelik dünya, gezegenimizdeki iklim değişikliğinin kaçınılmaz olarak yol açacağı küresel bir felakete bu kadar yaklaşmışken güçlerimizi birleştirmek gerekiyor. BM Meteoroloji Ajansı'nın, küresel ısınmayla mücadele konusunda kararlı adımlar atılmamasının yeni sıcaklık rekorlarına yol açtığını vurgulaması tesadüf değil.

Mevcut durumun önde gelen uluslararası kuruluşları, hükümetleri ve kamuoyunu endişelendirmediği söylenemez. Gezegenin iklimini istikrara kavuşturma sorununu çözmeye yönelik ilk adımlar atılmıştır. Sanayileşmiş ülkelerin çoğu, zararlı maddelerin atmosfere salınımını azaltmaya yönelik sorumluluk üstlenmiş ve takdir edilirse, bunu yerine getirmeye çalışıyorlar. Geçtiğimiz yıl, en savunmasız ülkelere iklim değişikliğinin yol açtığı zararların tazmin edilmesine yardımcı olmak amacıyla Kayıp ve Hasar Fonu faaliyete başladı. Çevreye daha az zarar veren enerji kaynaklarına geçiş konuları da ele alınmaktadır. Daha sıkı çevre mevzuatı getiriliyor.

Azerbaycan da bu çalışmaya katılmıştır, ancak petrol üreten bir ülke olarak ekonominin yeni çevre stan-

dartlarına uyacak şekilde yeniden yapılandırılması ciddi ekonomik kayıplarla ilişkilendiriliyor. Gelecek nesillere karşı sorumluluğunun bilincinde olan Azerbaycan, doğal çevrenin izlenmesi ve korunması, hayvan türlerinin biyolojik çeşitliliğinin korunması ve yenilenmesi, ormanların restorasyonu, nüfusun çevre okuryazarlığının artırılmasına yönelik sistemlere yoğun yatırım yapmakta ve "yeşil enerji" yaratılması konusundaki programı başarıyla uygulamaktadır. Ayrıca Azerbaycan Cumhuriyeti yönetimi yakın gelecekte diğer ülkelere de "yeşil enerji" ihraç etmeye başlamayı planlıyor.

Ve bu planlar gerçekleşecek. Bundan kimsenin şüphesi yok. Avrupa Komisyonu'nun Azerbaycan'ı "güvenilir ortak" olarak adlandırması ve 2023 yılında Dubai'de düzenlenen iklim konferansında Bakü'nün COP 29'un ev sahibi olarak seçilmesi tesadüf değil. Azerbaycan örneği, tüm dünya toplumu için önemli olan herhangi bir büyük ölçekli sorunun çözümünün, bugün gezegenin kaderinin herkesin iradesine bağlı olduğu anlayışıyla, liderlerin siyasi iradesiyle başladığı fikrini bir kez daha doğrulamaktadır. Sadece Dünya'yı korumak için değil, aynı zamanda onu daha da güzelleştirmek için birlikte çalışmak gerekir. 🌱